

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATINA ÜYE ÜLKELERİN KURUM KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİ: KARŞILAŞTIRILMALI BİR İNCELEME

Mutlu YORULDU*

Burak ÇAKIR**

Özet

Türk Devletleri Teşkilatına üye olan Türkiye, Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan ülkeleri Türk dilini korumak ve geliştirmek amacıyla bir araya gelmiştir. Teşkilata üye ülkeler kendi aralarında toplamda on dokuz ayrı başlıkta iş birliğinde bulunmuşlardır. Bu başlıklardan biri de ekonomidir. Buna karşılık her ülkenin kendi özelinde uygulamış olduğu bir ekonomi ve vergi politikası bulunmaktadır. Bu vergi politikası nezdinde ülkeler sahip oldukları coğrafi konuma, doğal zenginliklere, ülke tarihçesine ve ekonomik gelişmişliklerine göre çeşitli vergileri yürürlüğe koymuşlardır. Her ülkenin ortak olarak uygulamış olduğu kurumlar vergisi bu çalışma da ele alınmıştır. Teşkilata üye ülkelerin kurumlar vergisi nezdinde benzer uygulamalar bulunmakla birlikte çeşitli farklılıklar da söz konusudur. Bu farklılıkların başında uygulamış oldukları vergi oranı gelmektedir. Bu çalışmada üye ülkelerin uygulamış oldukları kurumlar vergisinin özellikleri açıklanmış ve kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı grafiklerle gösterilmiştir. Bu sayede teşkilata üye ülkelerin kurumlar vergisi sistemleri değerlendirilmiş ve üye ülkelerin vergi sistemlerinin içerisinde, kurumlar vergisinin önemi ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk Devletleri Teşkilatı, Türk Dünyası, Kurum Kazançları, Kurumlar Vergisi, Kar Vergisi.

TAXATION OF CORPORATE EARNINGS OF MEMBER STATES OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES: A COMPARATIVE EXAMINATION

Abstract

The countries of Turkey, Azerbaijan, Uzbekistan, Kazakhstan and Kyrgyzstan, which are members of the Organization of Turkish States, came together to protect and develop the Turkish language. The member states of the Organization have cooperated among themselves on a total of nineteen different topics. One of these topics is the economy. On the other hand, each country has an economic and tax policy that it has implemented in its own way. According to this tax policy, countries have put into effect various taxes according to their geographical location, natural wealth, country history and economic development. Corporate tax, which is applied jointly by each country, is also discussed in this study. Although the member countries of the Organization have similar practices in terms of corporate tax, they contain various differences. At the beginning of these differences is the tax rate they apply. In this study, the characteristics of the corporate tax applied by the member countries are explained and the share of corporate tax in total tax revenues is shown with graphics. In this way, the corporate tax systems of the member countries of the organization have been revealed and the importance of corporate tax in the tax systems of the member countries has been revealed.

Keywords: Organization of Turkic States, Turkish World, Corporate Earnings, Corporation Tax, Profit Tax.

* Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü Mali İktisat Anabilim Dalı, mutlu.yoruldu@balikesir.edu.tr.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü, burakcagir1035@gmail.com.

GİRİŞ

Türk Devletleri Teşkilatı Türk dillerini konuşan ülkelerin arasındaki bağı güçlendirilmesi amacıyla oluşturulmuştur. Teşkilatın ilk kuruluş aşamasında Türkiye, Kazakistan, Kırgızistan ve Azerbaycan yer almaktadır. Bu dört ülke arasında Nahcivan anlaşması yapılarak teşkilat kurulmuştur. 2019 yılında Özbekistan'ın da Türk Devletleri Teşkilatına katılımıyla teşkilat içerisindeki üye ülke sayısı 5'e çıkmıştır. Organizasyon içerisinde yer alan bu beş tam üye ülkenin yanında gözlemci ülkeler yer almaktadır. Bu ülkeler; Macaristan, Türkmenistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'dir. Organizasyon içerisinde Devlet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Aksakallar Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi ve Sekretarya gibi organlar yer almaktadır. Bu organların amacı teşkilatın işleyişindeki düzeni sağlamaktır. Bu teşkilatın ana organı Devlet Başkanları Konseyi'dir. Teşkilatın dönem başkanlığı hâlihazırda Özbekistan tarafından yürütülmektedir. Bu teşkilatın faaliyetleri İstanbul'da yer alan yerleşik bulunan sekretarya tarafından yürütülmektedir. 2022 yılı Kasım ayına kadar dönem başkanlığını Türkiye Cumhuriyeti Devleti yürütmüştür. Özbekistan Semerkant'ta düzenlenen zirve ile dönem başkanlığı Özbekistan'a geçmiştir. Yapılacak bir sonraki zirveye kadar teşkilatın dönem başkanlığı Özbekistan Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev tarafından yürütülecektir.

Teşkilat on dokuz ayrı konuda iş birliğinde bulunmaktadır. Bu iş birliklerinden biri de ekonomi alanında yapılan iş birliğidir. Ekonomik iş birliğinin oluşturulması anlamında somut bir adım olarak nitelendirilen Almatı'da gerçekleştirilen Türk Devletleri Teşkilatı Zirvesi 2011 yılında gerçekleştirilmiştir. Teşkilat dışında ülkelerin kendi özelinde ikili olarak ekonomik faaliyetlerinin de bulunduğu söylenebilir.

Teşkilata üye ülkelerin coğrafi konumları, doğal zenginlikleri, ekonomik gelişmişliği ve kuruluş tarihleri farklılıklar içermektedir. Türkiye teşkilat içerisindeki kuruluş tarihi olarak en eski ülke konumundadır. Teşkilat içerisinde Türkiye dışında yer alan ülkeler Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla beraber 1991 yılının farklı dönemlerinde kurulmuşlardır. Bu nedenle bu ülkelerin siyasi ve ekonomik yapılarının daha yeni olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Türkiye dışındaki ülkelerin vergi kanunları yakın geçmişte oluşturulmuştur. Vergi uygulamaları konjonktürel ve dinamik uygulamalar olduğundan, zaman zaman güncellemeye tabi olmaktadır. Teşkilat içerisindeki her üye ülkenin kendi vergi politikaları kapsamında çeşitli vergileri bulunmaktadır. Üye ülkelerin sahip olduğu coğrafi şartlarına ve doğal

zenginliklerine göre uyarlanmış vergiler bulunmakla beraber her ülkenin uyguladığı ortak vergiler de bulunmaktadır. Bu vergilerden biri de kurumlar vergisidir. Kurumlar vergisinin yapısı ve oranları her ülke nezdinde farklılıklar içermektedir. Bu farklılıkların, verginin özellikle kapsamı ve oranlarından kaynaklandığı ifade edilebilir.

Bu çalışmada, teşkilata üye ülkelerin kurumlar vergilerinin kapsam, oran ve yapısı ele alınarak, her bir ülkenin kurumlar vergisi gelirlerinin, toplam vergi gelirleri içerisindeki payı tablolar ve grafikler halinde ortaya konulmaktadır. Sonuç olarak da elde edilen bulgulardan yola çıkılarak, teşkilata üye ülkelerin kurumlar vergisine ilişkin bilgilerinin karşılaştırmalı bir değerlendirmesine yer verilmektedir.

1. TÜRKİYE

Türkiye’de kurumlar vergisi 10.06.1949 tarihli ve 5422 sayılı kanunla vergi sisteminde yerini almıştır. Kurumlar vergisi kanunu, zaman içerisinde yapılan kanuni düzenlemelerle beraber önemli değişiklikler geçirmiştir. 01.06.2006 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ise 01.01.2007 tarihinde yürürlüğe konmuştur (Yılmaz ve diğerleri, 2022: 97).

193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu’nun 2. Maddesinde sayılan yedi gelir unsurunun birinden, birkaçından veya her birinden elde edilen gelirin kurumlar tarafından elde edilmesi durumunda kurum kazancı meydana gelir ve bu kazanç kurumlar vergisi ile vergilendirilmektedir. Yani gelir vergisi açısından gelirin tanımı neyi ifade ediyorsa kurumlar vergisi açısından da onu ifade etmektedir (Şenyüz ve diğerleri, 2022: 161).

Kurumlar vergisi kanuna göre; sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadi kamu kuruluşları, dernek veya vakıflara ait iktisadi işletmeler ve iş ortaklıkları kurumlar vergisinin mükellefidirler (Kurumlar Vergisi Kanunu, Md. 2).

Kurumlar vergisi açısından mükellefiyet tam ve dar olarak ikiye ayrılmaktadır. Tam mükellefler, kanuni ve iş merkezi Türkiye’de yer alan ve Türkiye içinde ve dışında elde ettikleri kazanç üzerinden vergilendirilenlerdir. Dar mükellefler ise, kanunu ve iş merkezi Türkiye’de bulunmayan ve sadece Türkiye sınırları içerisinde elde ettikleri kazançlar üzerinden vergilendirilenlerdir (Kurumlar Vergisi Kanunu, Md. 3).

Kurumlar vergisi kanununa göre muafiyetler ve istisnalar ilgili kanununun 4. ve 5. maddelerince düzenlenmiştir. Bu kanun kapsamında uygulanan muafiyetlerin amacı,

yatırımların üzerinde yer alan vergi yükünün hafifletilmesi ve bu sayede ülke içerisinde sermaye birikiminin oluşturulması hedeflenmiştir. Bu muafliklardan yararlananlar ekseriyetle kamu kuruluşlarıdır. İstisnalar ise daimî ve geçici şekilde uygulanmaktadır (Yılmaz ve diğerleri, 2022: 108-112). Bütün muafiyetler ve istisnalar ilgili maddeler nezdinde kanunda detaylıca açıklanmıştır.

Kurumlar vergisi, mükelleflerin bir hesap dönemi boyunca elde etmiş oldukları safi kurum kazancı üzerinden hesaplanmaktadır (Kurumlar Vergisi Kanunu: Md. 6). Safi kurum kazancının tespiti için elde edilen hasıllardan kanunun izin vermiş olduğu giderlerin düşülmesi gerekmektedir. Belirtilen safi kurum kazancının tespiti konusunda gelir vergisi kanunu içerisinde yer alan ticari kazanç hükümleri uygulanmaktadır. Ticaret şirketleri, kurumlar vergisine tabi tüzel kişiler ve kurumlar vergisine tabi tutulan diğer tüzel kişilikler birinci sınıf tüccar olarak değerlendirilmekte ve bilanço esasına göre defterlerini tutmak zorundadırlar. Ancak kurumlar vergisine tabi olup Hazine ve Maliye Bakanlığının belirlemiş olduğu ölçütleri sağlayan tüzel kişilikler işletme hesabı esasına göre defter tutabilmektedir (Yılmaz ve diğerleri, 2022: 125).

Kurumlar vergisi oranı 2006 yılına kadar %33 iken, uluslararası vergi rekabetinin sağlanması ve ülke içindeki sermaye birikiminin artması amacıyla %20'ye indirilmiştir (Yılmaz ve diğerleri, 2022: 152). 2018-2020 yılları arasından %22, 2021 yılında %25 ve son olarak 2022 yılında kurumlar vergisi oranı %23 olarak uygulanmıştır. Kurumlar vergisi kanunu 32. maddeye göre; Bankalar, 6361 Sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu kapsamındaki şirketler, elektronik ödeme ve para kuruluşları, yetkilendirilmiş döviz müesseseleri, varlık yönetimi şirketleri, SPK kurumları ve sigorta reasürans ile emeklilik şirketleri açısından kurumlar vergisi oranı %25 olarak uygulanmaktadır. Kurumlar vergisi mükellefleri hesap dönemi içerisinde kanunda belirtilen şekilde kurumlar vergisinden mahsup etmek üzere geçici vergi ödemektedir. Cumhurbaşkanı bu geçici vergi oranını 5 puan indirmeye ve kanuni seviyesine geri getirmeye yetkilidir (Kurumlar Vergisi Kanunu, Md. 32).

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığına bağlı, Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün yayınlamış olduğu merkezi yönetim bütçe istatistikleri verilerine göre kurumlar vergisinin yıllar içerisindeki gelirleri ve bu gelirlerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı aşağıda yer alan tablo ve grafiklerle gösterilmiştir.

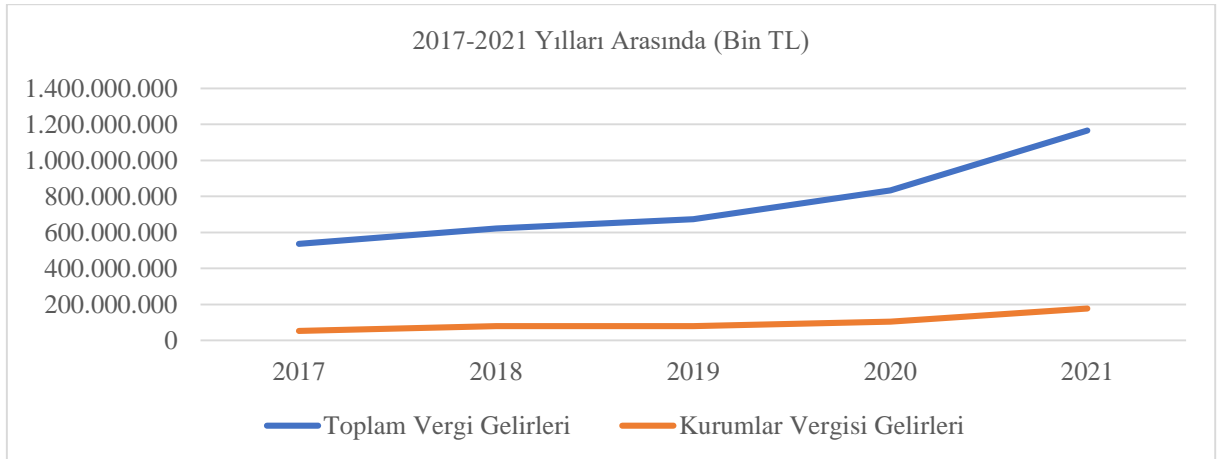
Tablo 1: Toplam Vergi Gelirleri, Kurumlar Vergisi Gelirleri ve Kurumlar Vergisi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (Bin TL)

Yıllar	2017	2018	2019	2020	2021
Toplam Vergi Gelirleri	536.617.206	621.536.356	673.859.718	833.250.502	1.164.988.132
Kurumlar Vergisi Gelirleri	278.780.848	78.673.314	78.828.983	105.056.671	177.972.747
Kurumlar Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (%)	%9,86	%12,66	%11,70	%12,61	%15,28

Kaynak: Muhasebat Genel Müdürlüğü, Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri

Tablo 1 değerlendirildiğinde, kurumlar vergisi gelirlerinin yıllar itibariyle arttığı görülmektedir. Yıllar itibariyle hem kurumlar vergisi tahsilatı artış göstermekte hem de kurumlar vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payında artış eğilimi gözlemlenmektedir. Kurumlar vergisi tahsilatının, toplam vergi gelirleri içindeki payı 2017 yılında %9,86 iken, bu payın 2021 yılı itibariyle %15,28'e yükseldiği tespit edilmiştir. 2020 yılında %12,61 olan bu payın 2021 yılına gelindiğinde yaklaşık %3'lük bir artışla %15,28'e yükselmesinin en önemli sebebi olarak kurumlar vergisi oranında yaşanan artış gösterilebilir. 2020 yılı kurum kazançlarına uygulanan kurumlar vergisi oranı %22 iken bu oran 2021 yılı kurum kazançları için %25 olarak uygulanmıştır. Diğer bir artış sebebinin de kurumlar vergi matrahlarının nominal düzeyinde, mükellefler tarafından gerçekleştirilen artırımın olduğu söylenebilir. Aşağıda Grafik 1'de 2017-2021 yılları arasında toplam vergi gelirleri ile kurumlar vergisi gelirlerinin eğilimi gösterilmiştir.

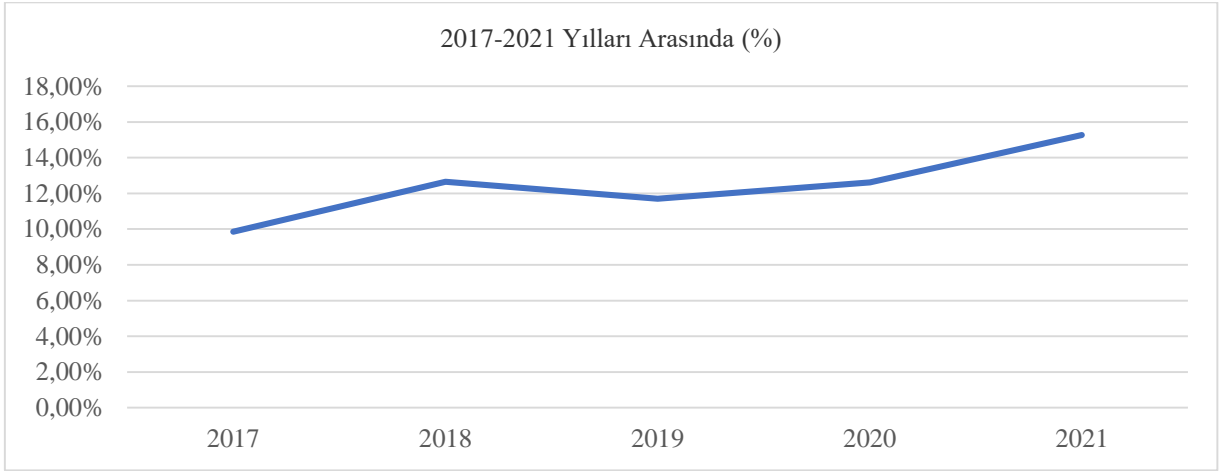
Grafik 1: Toplam Vergi Gelirleri ve Kurumlar Vergisinin Yıllar İtibariyle Görünümü

Kaynak: Muhasebat Genel Müdürlüğü, Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri

Grafik 1 incelendiğinde, toplam vergi gelirlerinin 2017 yılındaki düzeyi ile 2021 yılındaki seviyesi kıyaslandığında iki kattan daha fazla bir artışın gerçekleştiği tespit edilmiştir. Toplam vergi gelirlerinde her geçen dönemde bir artış eğilimi olduğu ve bu eğilimde kurumlar vergisi gelirlerindeki artışın da etkili olduğu ifade edilebilir. Aşağıda Grafik 2’de de kurumlar vergisinin yıllar itibariyle toplam vergi gelirleri içindeki durumu belirtilmiştir.

Grafik 2: Kurumlar Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı

Kaynak: Muhasebat Genel Müdürlüğü, Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri

Türkiye’de kurumlar vergisi gelirlerinin 2017’den 2021’e artış eğiliminde olduğu söylenebilir. Kurumlar vergisi gelirlerinde sadece 2019 yılında bir azalış olduğu tespit edilmiştir. Bu azalışın nedeninin ise kurumların matrahlarını oluşturan kurum kazançlarında bir önceki yıla göre bir azalmadan kaynaklandığı ifade edilebilir. Zira 2018 ve 2019 yılları kurum kazançlarına uygulanan kurumlar vergisi oranları %22’lik oranla aynıdır.

2. AZERBAIJAN

Azerbaycan Cumhuriyeti, Asya ve Doğu Avrupa arasından yer alan bölgede, Hazar Denizi’ne kıyısı bulunan demokratik ve laik bir ülkedir (<https://www.nationsonline.org/oneworld/azerbaijan.htm>-, 16.12.2022). Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti 30 Ağustos 1991 yılında bağımsızlığını ilan ederek, Azerbaycan Cumhuriyeti olarak varlığını sürdürmeye başlamıştır. Bağımsızlığından bu yana ekonomik gelişme ve kalkınmanın sağlanması amacıyla önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu sebeple de bölgesel ve küresel olmak üzere birçok uluslararası oluşumun içerisinde yer almaktadır (Yapıcı, 2017: 164).

Azerbaycan Cumhuriyeti 1991-1992 yıllarında bağımsızlığını yeniden kazanmasının ardından modern vergi sisteminin temelini atmıştır (Şamilli, 2017: 68). Fakat vergi sisteminin oluşturulmasıyla ilgili kapsamlı çalışma 2001 yılında Vergiler Bakanlığının oluşturulmasıyla ve Azerbaycan Vergi Kanunu'nun kabul edilmesiyle başlanmıştır (Kerimov, 2014: 30). Kapsamlı çalışmanın bu kadar gecikmesinin ardında yatan sebeplerden biri Sovyet ülkelerinin çoğunda meydana gelen ekonomik düzenin bozulmuş olmasıdır (Guluyev, 2004: 187).

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 2001 yılında yürürlüğe giren Vergi Kanunu'na göre, üç çeşit vergi belirlenmiş olup bu vergiler hali hazırda uygulanmaktadır. Bu vergiler; Devlet Vergileri, Muhtar Cumhuriyeti Vergileri ve Yerel Vergiler (Belediye Vergileri)'dir. Devlet vergileri, Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içerisinde ödenecek vergileri ifade ederken, Muhtar Cumhuriyeti Vergileri ise Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti yasalarına göre belirlenmiş ve bu bölge sınırları içerisinde ödenen vergileri ifade etmektedir. Yerel vergiler, mevzuat ve yasalara dayanarak belediyenin almış olduğu kararlara istinaden uygulanan ve belediye sınırları içerisinde ödenen vergileri kapsamaktadır (Azerbaycan Vergi Kanunu, Md. 4)

Azerbaycan vergi kanununa göre vergi tutarları üç farklı şekilde ele alınmaktadır. Birincisi doğrudan kaynağından vergi kesintisi şeklinde alınması, ikincisi mükelleflerin beyanı üzerine alınması, üçüncü ve son olarak da bildirim yoluyla verginin alınmasıdır. Bildirim yoluyla verginin alınması durumu, ilgili vergi idaresinin veya belediyenin vergiyi hesaplaması ve bunun üzerine ödenmesi için bildirimde bulunması şeklindedir (Azerbaycan Vergi Kanunu, Md.5) Çalışmamızda ele alınacak vergi türü kurum kazançlarının vergilendirilmesi olmasından dolayı yukarıdaki sınıflandırma içerisinde yer alan çeşitli vergilerin tümüne çalışmada yer verilmeyecek olup, kurum kazancının vergilendirilmesi maksadıyla alınan kurumlar vergisi incelenecektir.

Azerbaycan vergi kanununda Devlet Vergileri başlığı altında yer alan "Tüzel Kişilerin Kar Vergisi" kurum kazançları üzerinden alınan bir vergidir (Azerbaycan Vergi Kanunu, Md. 103). Belediyeye ait işletme ve kuruluşlar bu verginin kapsamı dışındadır (Azerbaycan Vergi Kanunu, Md.6) Yerel vergiler başlığı altında yer alan "Belediyeye Ait İşletme ve Kuruluşların Kar Vergisi" ise belediye kurum kazançlarının vergilendirilmesi amacıyla alınmaktadır (Azerbaycan Vergi Kanunu, Md.8).

Tüzel kişilerin kar vergisi mükelleflerini, Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içerisinde girişimcilik faaliyeti sonucunda gelir elde eden yerleşik ve yerleşik olmayan işletmeler ile

ticari olmayan kuruluşlar oluşturmaktadır. Kanununun 137. Maddesinde ortak faaliyetlerden elde edilen gelirin dağıtılması başlığı düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, tüzel kişilik oluşturmadan girişimcilik faaliyetinde bulunan kişiler, yapmış oldukları faaliyet sonucu elde edilen ortak gelirin hesaplanması ve bu gelirden ortak giderlerin düşülerek ortak girişimcilik faaliyetlere uygun bir şekilde anlaşma yapılarak gelirin bölüştürülmesi gerektiği belirtilmiştir. Girişimcinin 137. Madde kapsamında vergilendirilmemesi için gerekli kanıtları ortaya koyması gerektiği belirtilmiş, koyulmaması halinde bir teşebbüs gibi işleme tabi tutulacağı ve bu sebeple kar vergisi mükellefi olarak değerlendirileceği belirtilmiştir (Azerbaycan Vergi Kanunu, Md.103).

Kar vergisinin amacı, Azerbaycan toprakları içerisinde yerleşik olan işletmelerin karının vergilendirilmesidir. Mükellefin karı, Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları dışında kalan daimî temsilcilikler vasıtasıyla elde ettiği gelirler, kar payları, faizler, sınır dışında elde ettiği gayri maddi hak bedelleri (vergiden muaf gelirler hariç olmak üzere) ve mahsup edilen giderleri dahil olmak üzere elde ettiği tüm gelirler ile kanunun onuncu bölümünde belirtilen vergiden muaf kazançları arasındaki farktır. Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içerisinde daimî temsilcilik aracılığıyla faaliyette bulunan yerleşik olmayan işletmeler, elde edecekleri kazanç üzerinden daimî temsilcilik ile ilgili giderler düşüldükten sonra kalan kısmı üzerinden vergi ödeyecektir. Yerleşik olmayan ve daimî temsilcilikle ilgili bağı olmayan gelirlerin, ilgili kanununun 125. Maddesinde öngörülen durumlarda elde edilen kazançtan giderler düşülmeden kaynağında vergilendirilme yapılacağı belirtilmiştir (Azerbaycan Vergi Kanunu, Md.104).

Azerbaycan vergi kanununa göre tüzel kişilerin elde etmiş olduğu kar üzerinden alınan vergi oranı %20'dir. (Azerbaycan Vergi Kanunu, Md. 105). 2004 Yılında %25 olan vergi oranı 2005 yılında %24'e düşürülmüş, 2007 yılında %22'ye düşürülmüş ve son olarak 2010 yılında %20'ye düşürülerek bu oranın uygulanmasına devam edilmiştir (<https://tradingeconomics.com/azerbaijan/corporate-tax-rate->, 16.12.2022).

Azerbaycan Cumhuriyeti vergi kanununa göre alınan kar vergisinde oldukça fazla muafiyet ve istisna bulunmaktadır. Örneğin, engelli bireyleri temsil eden sivil toplum kuruluşlarında çalışan sayısının en az %50'sinin engelli çalışanlardan oluştuğu üretim işletmelerinde, kazanç vergisi %50 oranında indirilerek uygulanmaktadır (Azerbaycan Vergi Kanunu, md. 106)

Gelirleri ve giderlerini ilgili kanunda belirtilen şekillerde tutan tam mükellef işletmelerinin kurucuları, hissedarları ve hissedar olarak temettü geliri elden edenler, KDV amaçları için tescil yapılmamış ve ardışık 12 aylık dönem içerisinde faaliyet hacmi 200.000 Manat olanlar vergiden muafır.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde kurum kazançlarının vergilendirilmesi noktasında uygulanan Tüzel Kişilerin Kar Vergisi'nde istisna ve muafiyetlerin oldukça geniş tutulması, vergi mükellefleri arasındaki rekabete zarar vermekte ve vergi tabanının daralması sonucunu doğurmaktadır. Aynı zamanda mükellefler kanunlar da belirtilen istisna ve muafiyetleri kullanarak vergi miktarını yasal yollarla aşağı çekebilmekte ve böylece vergiden kaçınabilmektedir. Bu durum vergi matrahında erozyona yol açarak vergi kayıplarına neden olabilmektedir. (Hasanov, 2009: 114-115)

Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatiki Komitesi altında yer alan İstatiksel Bilgi Servisi tarafından Tüzel Kişilerin Kar Vergisi gelirleri üzerine yayınlanmış İstatistiki veriler aşağıdaki gibidir:

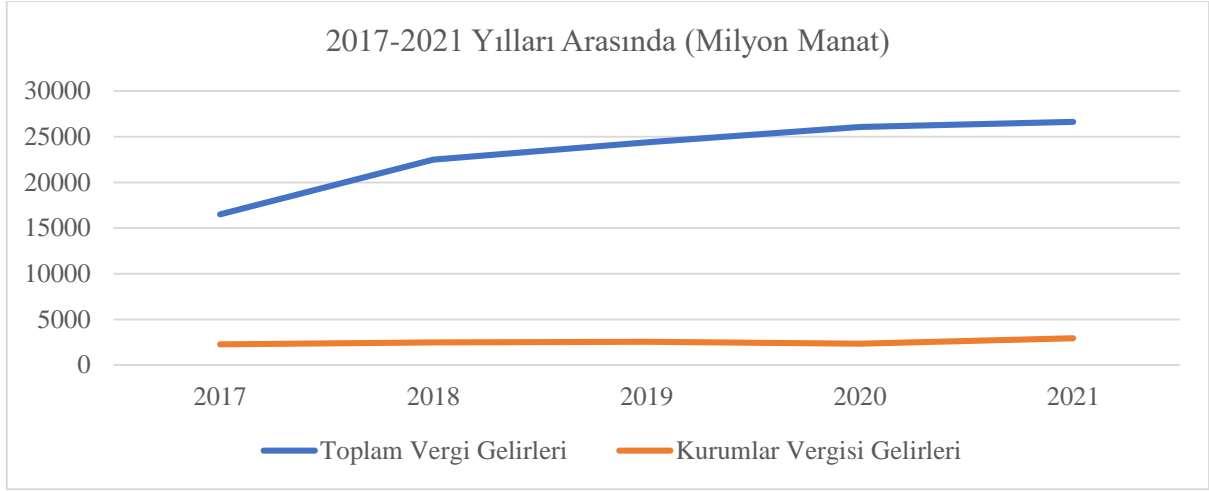
Tablo 2: Toplam Vergi Gelirleri, Kurumlar Vergisi Gelirleri ve Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (Milyon Manat)

Yıllar	2017	2018	2019	2020	2021
Toplam Vergi Gelirleri	16516	22508	24398	26077	26631
Kurumlar Vergisi Gelirleri	2285	2499	2546	2351	2958
Kurumlar Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (%)	%13,8	%11,1	%10,4	%9	%11,1

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi

Tablo 2 değerlendirildiğinde, Azerbaycan'da 2017 yılından 2021 yılına kadar toplam vergi gelirlerinin düzenli olarak arttığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde ilgili yıllar arasında devletin kurumlar vergisi tahsilatının da artış halinde olduğu gösterilmiştir. Kurumlar vergisi gelirlerinin, toplam vergi gelirlerine katkısının ise 2017 ila 2021 yılları arasında düzensizlik gösterdiği ifade edilebilir.

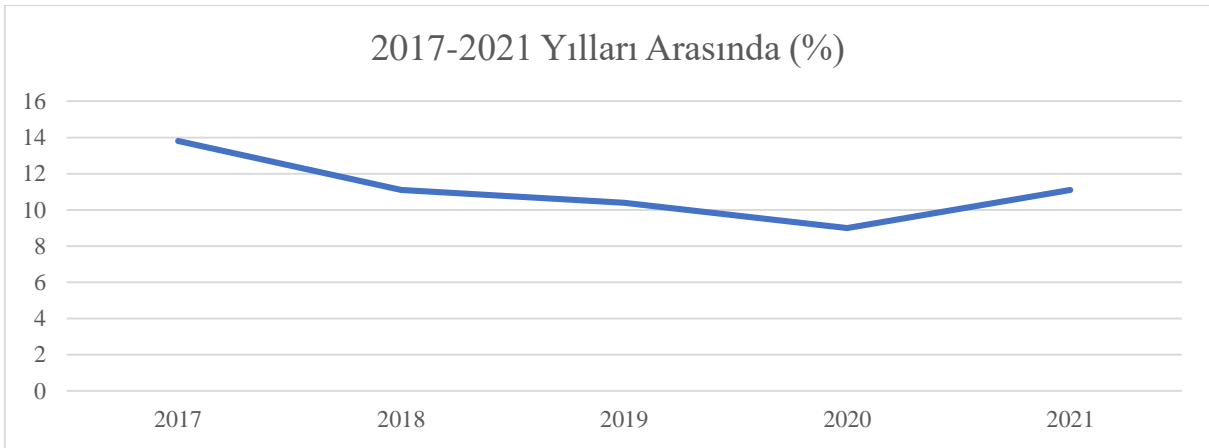
Grafik 3: Toplam Vergi Gelirleri ve Kurumlar Vergisinin Yıllar İtibariyle Görünümü

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi

Grafik 3'te de toplam vergi gelirleri ile kurumlar vergisi gelirlerinin yıllar itibariyle eğilimleri aynı anda verilmiştir. Buna göre toplam vergi gelirlerinin yıllar itibariyle arttığı, kurumlar vergisi gelirlerindeki artışın ise eşdeğer düzeyde olmadığı söylenebilir.

Grafik 4: Kurumlar Vergisi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi

Azerbaycan Cumhuriyeti vergi gelirleri her yıl genel itibariyle artış göstermektedir. 2000'li yıllarında başında kar vergisi toplam gelirlerinin içerisindeki payı daha fazlayken zamanla bu pay da düşüş meydana gelmiştir. İstatiki veriler incelendiğinde kar vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının en yüksek olduğu dönem 2007 yılıdır. 2007 yılında yaşanan bu durumun sebebi vergi oranında yaşanan düşüş olabileceği gibi çeşitli ekonomik etkenlerden de kaynaklanabilmektedir. Son 5 yıllık periyot incelendiğinde, kar vergisinin

toplam vergi gelirleri içerisindeki payının en düşük olduğu dönem 2020 yılıdır. 2020 yılında en yoğun şekilde yaşanan Covid-19 salgın hastalığının bu duruma sebep olabileceği düşünülebilir. Toplam vergi gelirlerinin her geçen yıla göre oransal olarak artışa geçtiği fakat kar vergisi gelirlerinde oransal bir artışın görülmemesinin en önemli sebeplerden biri de mükelleflere tanınan muafiyetlerdir. Bu kadar fazla muafiyet tanınmasının altında ekonomik büyüme ve kalkınma hedefinin yattığı düşünülebilir. Sonuç itibarıyla Sovyetler birliğinin dağılmasıyla bağımsızlığı ilan eden ve çeyrek asır geçmemiş bir Cumhuriyetin gelişimi için bu vergisel muafiyetlerin sağlanması gerekli görülmüş olabilecektir. Çünkü bu muafiyetler daha fazla girişimciyi yatırım yapmaya teşvik edebilecek ve bu sayede iktisadi anlamda ilerlemeler kaydedilebilecektir. Bütün bu durumların sonucunda her geçen süre zarfında genişletilen muafiyetler kar vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının genel bir çizgi de seyretmesine neden olduğu düşünülebilir.

3. ÖZBEKİSTAN

Özbekistan Cumhuriyeti, 1 Eylül 1991’de bağımsızlığını kazanmıştır. Özbekistan’da toplamda 12 vilayet, 1 özerk cumhuriyet ve 1 şehir bulunmaktadır. Nüfus büyüklüğü açısından Orta Asya ülkeleri arasında birinci sırada yer almaktadır. Özbekistan madencilik açısından zengin bir ülke konumundadır. Doğalgaz, kömür ve petrol sahip olduğu doğal zenginliklerdir. Madenciliğin yanı sıra inşaat ve tarım sektörlerinde de önemli faaliyetleri bulunmaktadır. Pamuk, buğday, meyve ve sebze üretiminin yanı sıra ipekçilikle de uğraşmaktadırlar. Pamuk üretimi açısından da dünya da altıncı sırada yer almaktadır (Açık, 2017: 96-99).

Özbekistan Cumhuriyetinde kıta hukuk sistemi uygulanmaktadır. Bu sisteme göre parlamento yasa koymaya yetkili tek makamdır. Mahkeme içtihadı doktrini olmamakla beraber mahkeme kararları tavsiye niteliğinde değerlendirilmektedir. Özbekistan Vergi Kanunu ise 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren yürürlüğe konmuştur. Bu kanun ile adil bir vergileme sistemi geliştirmek, işletmelerin üzerlerindeki vergi yükünü azaltmak, vergi uygulamalarını kolaylaştırmak, ülke içindeki tasarrufları artırarak yatırımı teşvik etmek ve sonuç olarak da ekonomik kalkınmanın sağlanması hedeflenmiştir. Özbekistan sınırları içerisinde yer alan işletmeler basitleştirilmiş vergi rejimine ya da genel vergilendirme rejimine başvurabilmektedir. Basitleştirilmiş vergi rejimini seçen işletmeler kurumlar vergisi ve katma değer vergisi yerine geçen “birleşik vergi ödemesi” kapsamında vergilerini ödemektedirler.

Genel vergi sistemi ise Özbekistan içerisinde geçerli olan vergilerin ve zorunlu tutulan ödemelerin ödenmesini sağlamaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2022: 8).

Yıllık hasılatı Özbekistan yerel parası cinsinden 1 milyar Sum olan mikro firmalar ve küçük ölçekli işletmeler basitleştirilmiş vergi rejimi uygulamasını seçebilmektedir. Bu tutar 2022 yılı itibariyle yaklaşık olarak 89.000 ABD doları yapmaktadır. Basitleştirilmiş vergi rejimi uygulamasını seçen şirketlerin elde etmiş oldukları brüt gelirleri birleşik vergi ödemesi ile vergilendirilmektedir. Birleşik vergi ödemesi kurumlar vergisi ve KDV'nin yerini alan bir vergidir. Fakat şirketler kendi istekleri doğrultusunda KDV ödemeyi de gönüllü olarak tercih edebilmektedir (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2020: 9). Bu uygulamanın öncelikli amacına bakıldığında işletmelerin vergilendirilmesi sürecinde çok fazla karmaşık bir prosedüre gerek duymadan vergilendirme amacı yatmaktadır. Böylelikle hem devlet hem de mükellefin işlemleri kolaylaşmaktadır.

Özbekistan Cumhuriyeti Vergi Kanunu'na göre, kurumlar vergisi mükellefleri tüzel kişilerdir. Kurumlar vergisi mükellefleri, daimî bir kuruluş aracılığıyla Özbekistan Cumhuriyeti sınırlarında faaliyet gösteren veya eğitim kaynağı Özbekistan Cumhuriyeti topraklarından bulunan, gelir elde edilen fakat ülke sınırları içerisinde yerleşik olmayan kişilerdir. Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar kurumlar vergisi mükellefi değildirler. Fakat bu kâr amacı gütmeyen kuruluşların girişimcilik faaliyetleri sonucunda elde ettikleri gelirler kurumlar vergisine tabidir. Temettü, faiz benzeri gelirler Özbekistan Cumhuriyeti Vergi Kanunu'nda belirtildiği şekilde ödeme kaynağından kesinti yapılarak vergilendirilir. Kurumlar vergisinin amacı, Özbekistan Cumhuriyeti'nde yerleşik olanların yanı sıra, yerleşik olmayan kişilerin bir daimî işyeri aracılığıyla faaliyette bulunarak elde ettikleri kazançların vergilendirilmesidir. Verginin matrahı, toplam gelir ile indirilebilir giderler arasındaki fark olarak hesaplanan vergiye tabi esas kazançtır (Özbekistan Vergi Kanunu, Md. 126-128).

Alınan temettüler ve faizler kaynağında kesinti yapılarak %10 oranında vergilendirilmektedir. Devlet'e ait menkul kıymetlerden elde edilen kazançlar kurumlar vergisine tabi değildir. Sermaye kazançları ise olağan gelir olarak kabul edilmekte ve standart kurumlar vergisi oranına tabi olmaktadır. İşletme zararları beş yıl süresiyle taşınabilmektedir. Ancak her bir yıldaki toplam zararlar, cari dönem içerisinde vergilendirilebilir hale gelmiş

gelirin %50'sini aşmamaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2022: 9).

Belirlenmiş faaliyetlerde bulunan tüzel kişilere kurumlar vergisi ve birleşik vergi ödemeleri için geçici muafiyetler verilebilmektedir. Bunların dışında kurumlar vergisi tabanı, tanınan çeşitli harcama kalemleri sayesinde %30 oranında azaltılabilmektedir. Bunlar;

- Modernizasyon ve teknolojik ekipman yenileme,*
- Üretim tesislerinin genişletilmesine yönelik yeni inşaat,*
- Üretim faaliyetine yönelik olarak bina ve tesislerin yeniden inşası,*
- Kredi ve finansal kiralama harcamaları,*

vergilendirilebilir kazanç üzerinden düşülerek kurumlar vergisini tabanının azalmasını neden olmaktadır. Yine bu yapıdaki şirketler, hizmete alınmış oldukları tarihten itibaren 5 yıl içerisinde yeni teknolojik ekipmanları için yapacakları masrafları düşerek vergilendirilebilir kazançlarını azaltmaya hak kazanabilmektedirler. (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2022: 9).

Özbekistan Cumhuriyeti'nde çeşitli bölgelerde serbest ekonomik bölgeler (SEB) oluşturulmuştur. Bu bölgelerde yatırımcılar tüm vergi ödemelerinden ve ithalat vergilerinden muaf tutulmaktadır. Bu bölgelerin amacı ülkeye daha fazla yatırımcıyı çekebilmektir. Bu bölgelerde bulunan işletmeler aynı zamanda kurumlar vergisinden de muaftır. Bu bölgelerde faaliyette bulunmak isteyen işletmelere 30 yıl süreyle faaliyet izni verilebilmektedir (Kocaeli Ticaret Odası, 2019)

Özbekistan Cumhuriyeti'nde kurumlar vergisi oranı 1 Ocak 2020'den itibaren %15 olarak uygulanmaktadır. Bu oran bankalar ve mobil operatörler için %20 olarak belirlenmiştir. Birleştirilmiş vergi oranı ise %4 olarak uygulanmaktadır. Ancak bu oran şirketin bulunduğu yere ve faaliyet koluna göre değişebilmektedir (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2022: 9). 1 Ocak 2023 tarihi itibarıyla bankalar ve mobil operatörler için uygulanan %20'yi oranı %15 olarak uygulanacaktır (<https://www.mf.uz/en/homeActivity/soliq-va-bojxona-siyosati/post-725->, 25.12.2022).

Özbekistan Cumhuriyeti "Açık Bütçe" portalı üzerinden 2015-2021 yılları dönemine ilişkin elde edilen devlet gelirleri rakamlarına ulaşılabilmektedir. 2019 yılına kadar "Tüzel

Kişilerin Elde Ettikleri Kazanç” üzerinden alınan vergi olarak nitelendirilen kurumlar vergisi 2020 ve 2021 yıllarında “Kar Vergisi” olarak nitelendirilmiştir. Devlet gelirlerine ilişkin dolaylı ve dolaysız vergi içerikleri incelendiğinde yıllar içerisinde vergileme kapsamlarında değişiklik yapıldığı görülmektedir. Bu durum kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payında da değişimi meydana getirmiştir. Kurumlar vergisinin yıllar içerisinde toplam vergi gelirleri açısından karşılaştırılması ve toplam gelirin içerisindeki payının (%) gösterimi aşağıdaki grafiklerde gösterilmektedir.

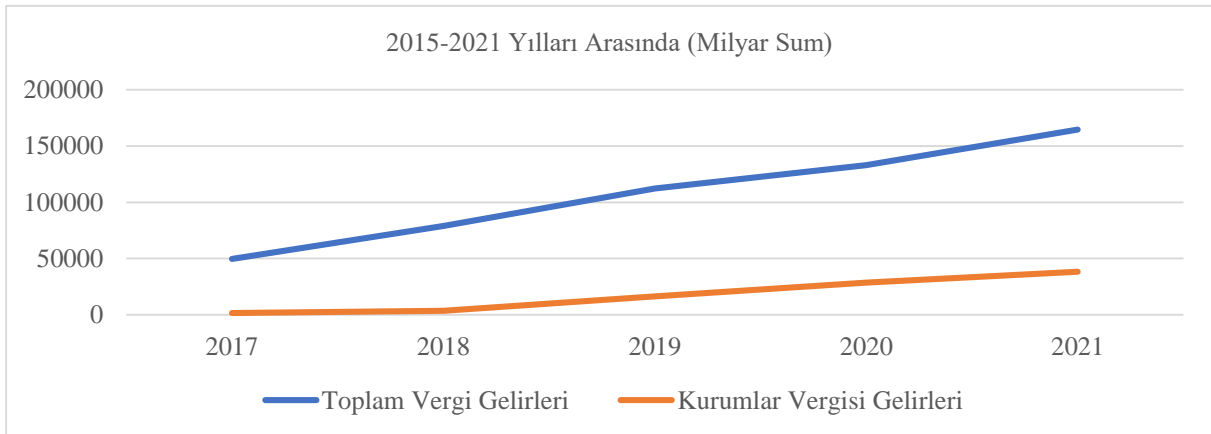
Tablo 3: Toplam Vergi Gelirleri, Kurumlar Vergisi Gelirleri ve Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (Milyar Sum)

Yıllar	2017	2018	2019	2020	2021
Toplam Vergi Gelirleri	49681	79099	112165	132938	164680
Kurumlar Vergisi Gelirleri	1475	3502	16360	28712	38363
Kurumlar Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (%)	%2,97	%4,43	%14,59	%21,60	%23,30

Kaynak: Özbekistan Cumhuriyeti Açık Bütçe Portalı

Tablo 3 incelendiğinde, Özbekistan’da da toplam vergi gelirlerinin verilen yıllar itibariyle artış gösterdiği görülmektedir. Benzer biçimde yıllar itibariyle hem kurumlar vergisi gelirlerinde hem de kurumlar vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payında istikrarlı bir artışın gerçekleştiği ifade edilebilir. Özellikle kurumlar vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının %2,97 seviyesinden %23,30’a yükseldiği tespit edilmiştir.

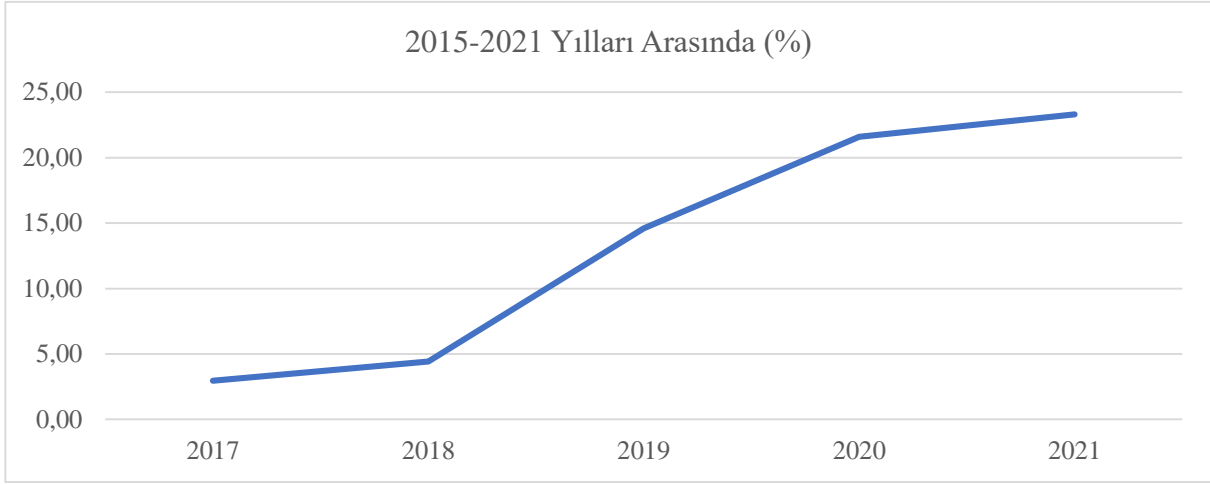
Grafik 5: Toplam Vergi Gelirleri ve Kurumlar Vergisinin Yıllar İtibariyle Görünümü

Kaynak: Özbekistan Cumhuriyeti Açık Bütçe Portalı

Grafik 5'te ise analizi gerçekleştirilen yıllar kapsamında, toplam vergi gelirlerinin ve kurumlar vergisi gelirlerinin artış eğilimleri tutar cinsinden belirtilmiştir. Toplam vergi gelirlerindeki artışın, kurumlar vergisi gelirlerindeki artıştan çok daha olduğu görülmektedir. Bu durum da toplam vergi gelirlerindeki artışın tek sebebinin kurumlar vergisi gelirlerindeki artışın olmadığını, diğer vergi gelirlerinde de genel olarak artış gerçekleştiğini göstermektedir.

Grafik 6: Kurumlar Vergisi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı

Kaynak: Özbekistan Cumhuriyeti Açık Bütçe Portalı

Özet olarak, Özbekistan Cumhuriyeti ülke içerisindeki yatırımları artırmak için çeşitli faaliyet alanları oluşturmakta ve bunları vergisel konularla desteklemektedir. Bunun dışında basitleştirilmiş vergi rejimi uygulaması ile küçük ölçekli işletmeleri daha basit ve anlaşılır bir sistemle vergilendirmekte ve bu sayede işlem maliyetlerinden kurtularak vergi gelirlerini tahsil edebilmektedir. Burada dikkat çeken husus, basitleştirilmiş vergi rejiminde brüt gelir üzerinden vergilendirilme yapılırken, kurumlar vergisi açısından ise vergiye tabi esas kazanç üzerinden vergilendirme yapılmaktadır. Bu sebeple basitleştirilmiş vergi rejiminde oran %4 iken genel vergileme sisteme içerisindeki kurumlar vergisi oranı %15'tir. Özbekistan Cumhuriyetinde kurumlar vergisi açısından dikkat çekici olan 2017 yılından itibaren kurumlar vergisi gelirlerinde bir artışın meydana gelmesi ve bu artışla beraber kurumlar vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının artmasıdır. Bunun ardında yatan nedenlere bakıldığında ticaret hacminde yaşanan artış görülebilir. 2023 yılı itibariyle de hala görevde olan Özbekistan Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev 2016 yılının Eylül ayı itibariyle göreve başlamıştır. Kendisinden önceki Cumhurbaşkanı İslam Kerimov'un vefatı üzerine ve 26 yıllık iktidarı sonrasında göreve gelen Mirziyoyev ile ticaret hacminde ciddi artışlar

yaşanmıştır. 2017 yılında %25 olarak gerçekleşen ticaret hacmindeki artış, 2018 yılında %16 olarak gerçekleşmiştir. Yaşanan diğer önemli gelişme ise Özbekistan'ın son yıllarda artış gösteren ihracatıdır. 2018 yılında ihracat açısından %40'lık bir artış yaşanmıştır. Sonuç olarak 2021 yılı toplam vergi gelirleri, 2017 yılı toplam vergi gelirleri ile kıyaslandığında %231,47 oranında bir artış gerçekleştiği görülmektedir. Bütün bu olumlu gelişmeler neticesinde kurumlar vergisi gelirlerinde de artış meydana gelmiş ve bunun yanı sıra kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payını da artırmıştır (<https://www.mfa.gov.tr/ozbekistan-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa>, 14.03.2023).

4. KAZAKİSTAN

Kazakistan Cumhuriyeti topraklarının büyük bir kısmı Orta Asya'da küçük bir kısmı ise Doğu Avrupa'da yer almaktadır. Günümüzde yedi bağımsız Türk Devletinden biri olan ve 1991 yılında Sovyetler birliğinden bağımsızlığını ilan eden Kazakistan'ın ülke nüfusu 2021 yılı itibariyle 19 Milyondur. Türk devletleri açısından yüz ölçümü en geniş olan ve doğal kaynak açısından en zengin ülke konumunda yer almaktadır (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Kazakistan>-,01.01.2023).

Kazakistan Cumhuriyeti 1995 yılında modern bir vergi kanununu uygulamaya başlamıştır. Bu kanunla özellikle yabancı yatırımcıları teşvik edici kanunlar konulmuştur. Eski Sovyetler birliğinde büyük bir ün elde eden bu kanunla vergi sayısı 46'dan 11'e indirilecek vergi sayısında ciddi bir düşüş sağlanmıştır. Bu sayede vergi uyum maliyetleri de azalmıştır (Çelikkaya, 2013: 44). Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) tarafından belirtildiği üzere Kazakistan Cumhuriyeti 1994-2000 yılları arasında vergi kanunlarında yaklaşık olarak 250 değişiklik yapılmıştır (Du, 2011: 7). Çok fazla yapılan bu değişiklikler istenmeyen bir şekilde vergilemede ayrıcalığı doğurmuş, vergide uyumu zorlaştırmış ve yolsuzluğun artmasına sebep olmuştur (World Bank, 2008: 4).

Kazakistan Cumhuriyeti 25 Aralık 2017 tarihinde yeni bir vergi kanununu kabul etmiştir. Bu yeni vergi kanunu içerisinde yer alan birçok hüküm Ocak 2018 itibariyle yürürlüğe girerken, geri kalan hükümler iki yıl içinde çeşitli zamanlarda yürürlüğe gireceği öngörülmüştür (Ahern, 2018: 1328).

Kazakistan cumhuriyetinde şirketler için uygulanan vergi oranı %20'dir. Kazakistan Cumhuriyetinde kurulmuş tüzel kişilikler, yabancı tüzel kişilikler ve şubeleri kurumlar vergisi

tabidir. Kazakistan’da yerleşik olarak faaliyet gösteren şirketler dünya çapında elde etmiş oldukları karları üzerinden vergilendirilirken, daimî bir kuruluş aracılığıyla faaliyet gösteren yerleşik olmayan şirketler ise kurumlar vergisi açısından sadece daimî kuruluşa atfedilebilecek karları üzerinden vergi ödemektedir. Kazakistan kaynaklarından gelir elde eden fakat daimî bir işyeri bulunmayanlar Kazakistan kaynaklı olarak elde ettikleri gelir üzerinden ödeme kaynağından kesinti yapılması suretiyle vergilendirilmektedir. Faaliyet konusu tarım ürünlerinin üretimi olan tüzel kişiler elde ettikleri tarımsal gelirlerinden dolayı ödeyecekleri kurumlar vergisi oranı %6’dır. Bunun haricinde özel ekonomik bölgelerde faaliyetlerini sürdüren mükellefler, belirli yasal gerekliliklerin karşılanması halinde kurumlar vergisinden muaf tutulabilmektedir (Ahern, 2018: 1328-1329).

Kazakistan Cumhuriyeti vergi kanununda kurumlar vergisi açısından toplam yıllık gelire dâhil edilebilecek yirmi beş ayrı gelir şekli belirtilmiştir. Belirtilen bu gelir şekilleri ayrı başlıklar altında detaylı olarak açıklanmıştır. Aynı şekilde elde edilen gelir üzerinden indirilebilecek giderler de kapsamlı bir şekilde ilgili kanununda belirtilmiştir.

Kazakistan Cumhuriyetine ait “Ulusal İstatistik Komitesi Kazakistan Cumhuriyeti Stratejik Planlama ve Reform Ajansı” tarafından ulusal ölçekte istatistiki veriler paylaşılmaktadır. Aylık, üç aylık ve yıllık olarak paylaşılan veriler raporlar halinde kullanıcılara sunulmuştur. Sunulan raporlar baz alınarak Kazakistan Cumhuriyeti toplam vergi gelirleri, kurumlar vergisi gelirleri ve kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı tablo ve grafikler halinde aşağıda gösterilmiştir.

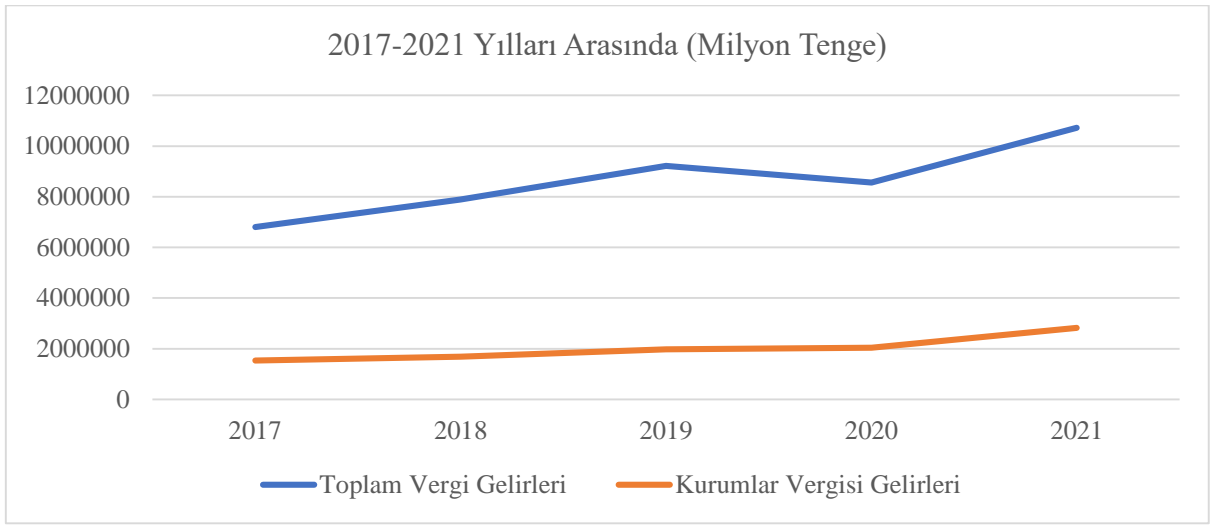
Tablo 4: Toplam Vergi Gelirleri, Kurumlar Vergisi Gelirleri ve Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (Milyon Tenge)

Yıllar	2017	2018	2019	2020	2021
Toplam Vergi Gelirleri	6810851	7890048	9216474	8561203	10724319
Kurumlar Vergisi Gelirleri	1538785	1687577	1974763	2043659	2828100
Kurumlar Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (%)	%22,59	%21,39	%21,43	%23,87	%26,37

Kaynak: Kazakistan Ulusal İstatistik Bürosu Sosyo-Ekonomik Gelişim Raporları

Tablo 4 değerlendirildiğinde, Kazakistan'da da kurumlar vergisi gelirlerindeki durumun, diğer ülkelerden farklı olmadığı görülebilir. Kazakistan'da 2017 yılından 2021 yılına gelindiğinde, toplam vergi gelirlerinde artışın yaşandığı söylenebilir. Toplam vergi gelirlerinde bir önceki yıla göre 2020 yılında kısmi bir düşüşün ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bunun sebebi ise pandeminin neden olduğu olumsuz ekonomik koşullar neticesinde arz-talep dengesinin bozulması ve kurumların kar düzeylerinde azalışların gerçekleşmesidir.

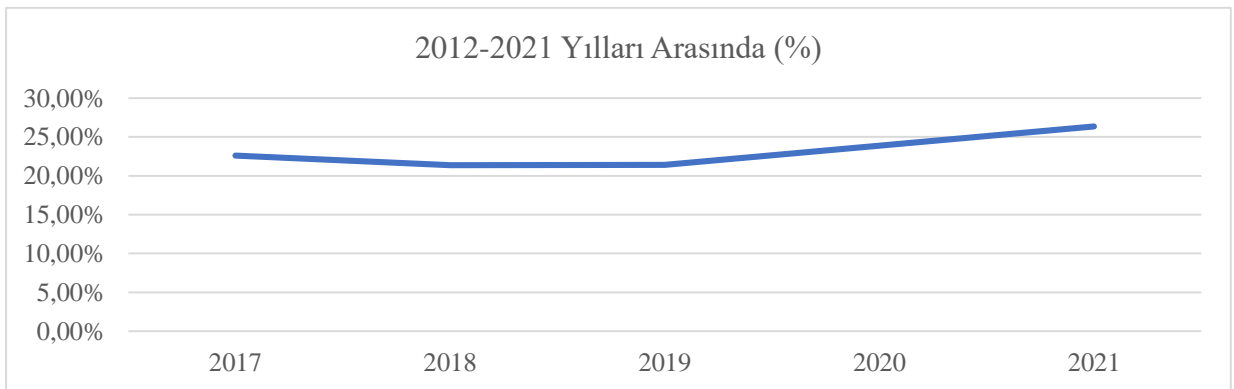
Grafik 7: Toplam Vergi Gelirleri ve Kurumlar Vergisinin Yıllar İtibariyle Görünümü

Kaynak: Kazakistan Ulusal İstatistik Bürosu Sosyo-Ekonomik Gelişim Raporları

Grafik 7'de toplam vergi gelirleri ile kurumlar vergisi gelirlerinin yıllar itibariyle eğilimi verilmiştir. Her iki kalem açısından, yıllar itibariyle artış eğiliminin olduğunu fakat yine her iki kalem açısından 2020 yılında kısmi bir azalmanın yaşandığı grafikten okunabilmektedir.

Grafik 8: Kurumlar Vergisi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı

Kaynak: Kazakistan Ulusal İstatistik Bürosu Sosyo-Ekonomik Gelişim Raporları

Kırgızistan kurumlar vergisi toplam vergi gelirlerinin yaklaşık olarak dörtte birini oluşturmaktadır. Bazı yıllar da kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payında küçük düşüşler olsa dahi beş yıllık periyotta payı %20'nin altına düşmemiştir.

5. KIRGIZİSTAN

Kırgız Cumhuriyeti, Orta Asya'da yer alan ve günümüzdeki yedi bağımsız Türk devletinden biridir. Denize kıyısı olmayan Kırgızistan'ın kuzeyinde Kazakistan, batısında Özbekistan yer almaktadır. 31 Ağustos 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Kırgız Cumhuriyetinin 2020 yılı itibariyle yaklaşık 7 milyon nüfusu bulunmaktadır (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Kırgızistan->, 04.01.2023).

Bağımsızlığının ardından demokrasiye geçme hedefleri olan Kırgızistan'da piyasa ekonomisine geçiş sürecini başlatmıştır. Bu sebeple birçok radikal karar alınmış ve bu kararlar hem siyasi hem de ekonomik anlamda çeşitli etkileri olmuştur. Bu noktada vergi sistemine de etkilerinin yansıdığını ve sebeple Kırgız Cumhuriyeti tarafından piyasa ekonomisine uygun Vergi Kanun tasarısı oluşturulmuş ve 27 Aralık 1996 tarihinde kabul edilmesiyle yasalaşmıştır (Yüce, 2010: 912). Her ne kadar vergi kanunu 1996 yılında kabul edilmiş olsa da Kırgızistan'da piyasa ekonomisine göre vergi sistemi 1992 yılında düzenlenmeye başlanmıştır. Yapılan çeşitli reformlar ile özel sektörün ekonominin içerisindeki payı artırılmış fakat buna karşı vergi idaresinin piyasa ekonomisi koşullarına göre vergileri yönetme tecrübesi olmaması ve tecrübeli elemanlarının olmayışı vergi idaresi sorununu gündeme getirmiştir. Bu durum zamanla kayıt dışı ekonominin oluşmasına neden olmuştur (Abdieva ve diğerleri, 2011: 336).

Kırgız Cumhuriyetinde vergi politikalarını Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı belirlerken, vergi hizmetleri, vergi mevzuatının uygulanması ve vergilerin tahsilatı gibi konular Maliye Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Vergi kanununa göre Kırgız Cumhuriyetinde vergi sistemi genel vergi rejimi ve özel vergi rejimi olarak ikiye ayrılmaktadır. Genel vergi rejimi kapsamında Kırgızistan topraklarında ödenmesi zorunlu tutulan devlet vergileri yer alırken, özel vergi rejiminde patent, serbest ekonomi bölgeleri, yüksek teknoloji parkları, kripto para madenciliği ve e-ticaret alanında yapılan faaliyetlere ilişkin vergiler bulunmaktadır. Şirketler yerli ve yabancı tüzel kişilikler olarak ikiye bölünmüştür. Yerel şirketler, Kırgızistan mevzuatına uygun olarak kurulmuş şirketleri kapsarken, yabancı şirketler ise yabancı bir devletin ya da uluslararası kurumların mevzuatına göre kurulmuş şirketleri kapsamaktadır.

Yabancı şirketler Kırgızistan sınırlarında daimî temsilciliği bulunan ve bulunmayan olarak ikiye ayrılmaktadır. Yabancı şirketin Kırgızistan sınırlarında daimî temsilciliğinin bulunması durumunda yerel şirketler için uygulanan benzer haklar uygulanmaktadır. Bir şirketin ülke sınırların içerisinde idari yer, bölüm, fabrika, ofis, maden ve benzeri ocak, arazi ve şantiye gibi yerler daimî işyeri sayılmaktadır. Yabancı şirketin ülke içinde daimî işyeri olmaması fakat buna karşın gelir elde etmesi halinde elde edilen geliri aktaracak olan vergi mükellefi kurumlar vergisini hesaplayıp ödemektedir (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2022: 5-7).

Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanuna göre kurumlar vergisinin konusunu vergi mevzuatı çerçevesindeki kurallara uygun olarak belirlenen her türlü gelir oluşturmaktadır. Bu gelirler ilgili vergi kanununda yirmi bir başlık altında açıklanmıştır.

Yerli işletmeler, Kırgız Cumhuriyeti sınırları içerisinde daimî kurum aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı kuruluşlar veya daimî bir kurumu olmayan fakat Kırgız Cumhuriyeti kaynaklarından gelir elde eden yabancı kuruluşlar kurumlar vergisinin mükelleflerini oluşturmaktadır (Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanunu, Md. 207).

Verginin matrahı, mükellefin bir hesap dönemi içinde elde etmiş olduğu toplam gelirden, vergilendirilemez olan gelir kısmını ve indirilebilecek giderleri düşükten sonra ortaya çıkan pozitif farktır. Bunun aksine Kırgız Cumhuriyeti sınırlarında daimî bir kuruluş ile ilişkisi olmayan ve bir kaynaktan gelir elde etmeyen kuruluşların matrahı brüt gelirdir (Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanunu, Md. 210). İlgili maddenin içeriğinde belirtilen vergilendirilemez gelir kısmı kanunun 213. Maddesinin Vergisiz Gelir başlığı altında düzenlenmiştir. Bu başlık altında kâr amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından elde edilen çeşitli gelirler açıklanırken bunun yanı sıra diğer çeşitli vergilendirilemez gelir türlerine de yer verilmiştir.

Kurumlar vergisi açısından Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanununa göre vergi süresi bir takvim yılıdır. Mükellefiyet takvim yılının başından sonra tescil edilmişse, ilk vergi dönemi tescil tarihinden takvim yılı sonuna kadar olan süreyi kapsamaktadır (Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanunu, Md. 211).

İşletmelerin faaliyetlerini gerçekleştirmek için yapmış olduğu giderler, iş gezileri ve konaklamalar, eğitim giderleri, faiz kesintileri, ar-ge faaliyetleri kapsamında yapılan harcamalar, jeolojik keşif rezervi çalışması için yapılan giderler, amortisman giderleri,

menkul kıymet satışı sonucunda doğabilecek zarar ve hayırseverlik amacıyla yapılan yardımlar yıllık toplam gelirden düşülebilmektedir. Ayrıca mükellefin önceki dönem zararları 5 yıl süreyle devredilebilmektedir (Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanunu, 217-234).

Hayır kurumlarının kazançları, toplam çalışan sayısının en az yüzde 50'si engellilerden oluşan kuruluşlar veya bireysel girişimcilerin toplulukları, tarım üreticileri, tarım kooperatifleri, kredi birlikleri, cezaevi sistemine bağlı kurumlar, okul öncesi eğitim kuruluşları, özel mülkiyet temelinde oluşturulmuş genel eğitim kuruluşları, makine ve traktör istasyonları, yenilenebilir enerji kaynakların kullanımına dayalı olarak oluşturulan santrallerin devreye alındığı tarihten itibaren 5 yıl içinde yenilebilir enerji kaynaklarının kullanımı sonucunda elde edilen yakıt, tarım amaçlı yapılan ticaret ve lojistik merkezleri kurumlar vergisinden muaf tutulmuştur (Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanunu, Md. 239).

Kırgız Cumhuriyetinde kurumlar vergisi oranı %10'dur. Altın içeren cevher, altın alaşımı ve rafine altının çıkarılması ve satışı sonucunda elde edilen kazanç ve ilgili kanunun 183. Maddesinde sayılan iş kollarında elde edilen kazançlar için uygulanan kurumlar vergisi oranı %0'dır (Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanunu, Md. 240). Bu oranların yanı sıra Kırgız Cumhuriyeti sınırlarında daimî bir kuruluşu olmayan yabancı kuruluşların elde etmiş olduğu kazançlar türüne göre farklı oranlarda vergilendirilmektedir. İletişim telekomünikasyon ve ulaşımda, ulaşım hizmetleri ile zorunlu sigorta kapsamında düzenlenen sözleşmeler hariç sigorta ve risk reasürans kapsamında elde edilen kazançlar da kurumlar vergisi oranı %5'tir. Bunun dışında kalan kazançlar da %10 vergi oranı uygulanmaktadır (Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanunu, Md. 250).

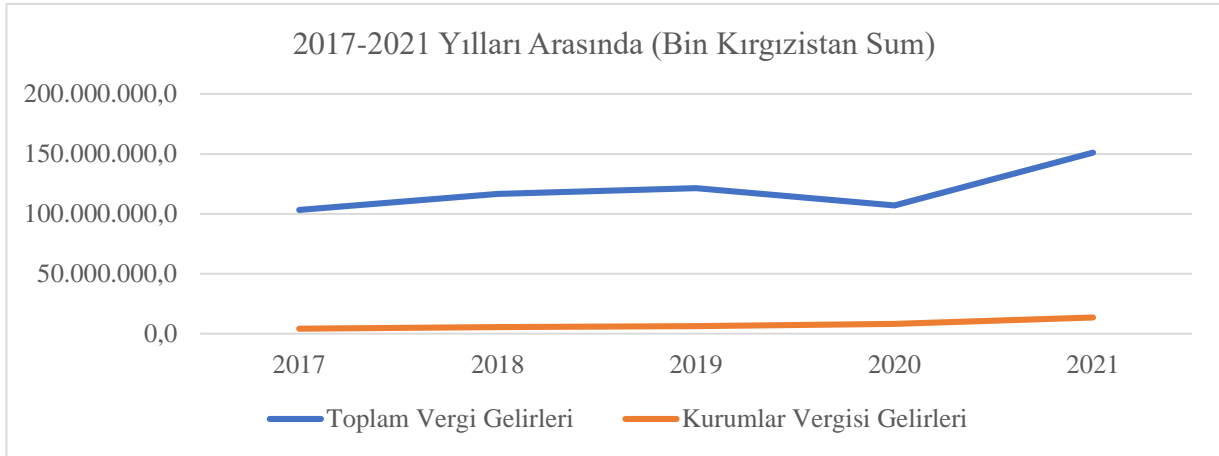
Tablo 5. Toplam Vergi Gelirleri, Kurumlar Vergisi Gelirleri ve Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (Bin Kırgızistan Sum)

Yıllar	2017	2018	2019	2020	2021
Toplam Vergi Gelirleri	103.367.975,1	116.613.707,1	121.525.509,4	106.929.221,4	151.185.312,0
Kurumlar Vergisi Gelirleri	4.301.288,7	5.504.140,7	6.465.190,5	8.355.873,4	13.601.023,5
Kurumlar Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (%)	%4,16	%4,72	%5,32	%7,81	%9

Kaynak: Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi

Tablo 5 incelediğinde, Kırgızistan’da toplam vergi gelirlerinin 2017 yılından 2021 yılına kadar artış halinde olduğu görülmektedir. Bu seyirde 2020 yılında, pandeminin etkisiyle kısmi bir azalış meydana gelmiştir. Buna rağmen verilen yıllarda kurumlar vergisi gelirlerindeki artışın istikrarlı olduğu söylenebilir. Bu nedenle de kurumlar vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının da sürekli olarak arttığı tespit edilmiştir.

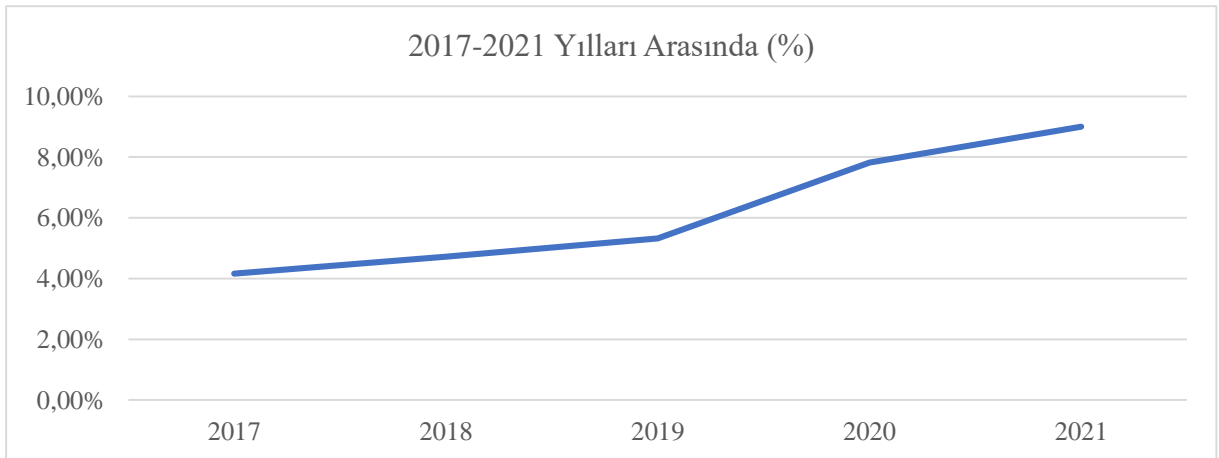
Grafik 9. Toplam Vergi Gelirleri ve Kurumlar Vergisinin Yıllar İtibariyle Görünümü

Kaynak: Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi

Grafik 9’da toplam vergi gelirlerinin ve kurumlar vergisi gelirlerinin yıllar itibariyle eğilimleri birlikte verilmiştir. Grafik’te de kurumlar vergisi gelirlerinde sürekli artış yaşanmasına rağmen toplam vergi gelirlerindeki artışın, 2020 yılında toplam vergi gelirlerinde bir önceki yıla göre meydana gelen azalma sebebiyle sürekli olmadığı görülmektedir.

Grafik 10. Kurumlar Vergisi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı

Kaynak: Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi

Kazakistan Cumhuriyetinde kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı düşüktür. Bunun sebebi olarak uygulanan kurumlar vergisinin düşük olması gösterilebilir. Ancak 2021 yılında geçmiş yıllara göre artış yaşanmış ve kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı %9'a ulaşmıştır.

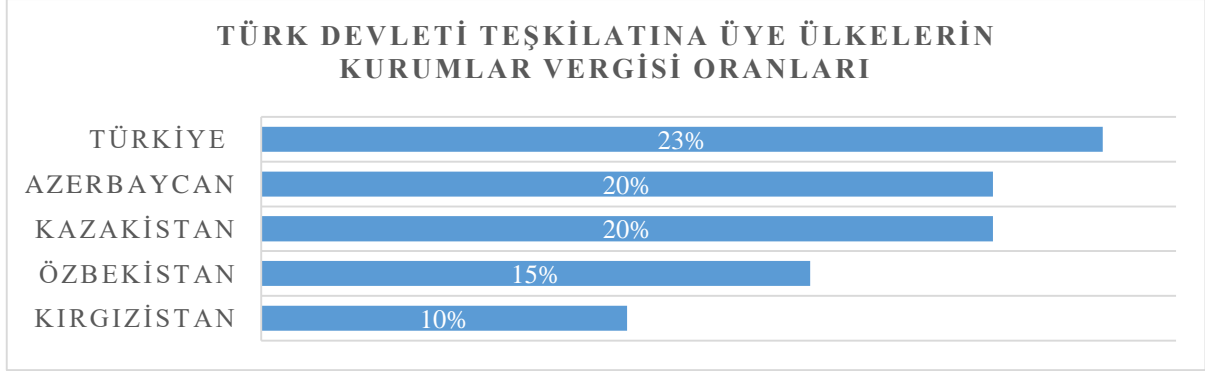
SONUÇ

Türk Devleti Teşkilatına üye olan Türkiye, Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan ülkelerin de uygulanan kurumlar vergisinin ortak özellikleri bulunmakla beraber ülkenin coğrafi konumu, sahip olduğu doğal zenginlikler, kuruluş tarihçeleri ve ekonomik gelişmişlik seviyeleri sebebiyle farklılıklar da bulunmaktadır.

Teşkilatı içerisinde yer alan üye ülkelerden Türkiye kurumlar vergisi açısından en eski tarihçesi olan ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer üye ülkelerin vergi kanunları günümüze daha yakın bir süreçte oluşturulmuş ve yürürlüğe girmiştir.

Teşkilatın ana kuruluş amaçlarından biri Türk dillerini konuşan ülkelerin arasındaki bağı kuvvetlendirmektir. Teşkilata üye ülkeler Türk kültürüne sahip olmakla beraber farklı tarihçelere ve coğrafi konumlara sahiptir. Bu sebeple vergi sistemlerinin kurulması ve bununla beraber kurumlar vergisinin uygulanması açısından çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. Çalışma içerisinde tablo ve grafiklerle gösterildiği gibi her ülkenin kurumlar vergisi gelirleri toplam vergi gelirleri içerisindeki payı değişiklik göstermektedir. Bu durumun tek sebebi vergi sistemlerinin yeni olması değildir. Birbirine yakın tarihlerde, Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla kurulan dört üye ülkenin dahi kendi içlerinde farklılıkları bulunmaktadır. Kurumlar vergisi açısından bakıldığında, ülkelerin coğrafi konumlarının yapısı yabancı sermayenin çekilmesi açısından önemlidir. Ayrıca sahip oldukları doğal zenginlikleri de kurumlar vergisi açısından önem arz etmektedir. Sonuçta sahip oldukları doğal zenginlikler sebebiyle dış ticaret hacimleri artabilmektedir. Bunun dışında her ülkenin gelişim göstermesi gerektiği faaliyet alanlarında uygulamış olduğu muafiyet ve istisnalar da kurumlar vergisi gelirlerindeki farklılıkların doğmasına neden olmaktadır. Diğer bir etken ise kurumlar vergisi için uygulanan orandır. Teşkilata üye ülkelerin uygulamış olduğu kurumlar vergisi oranı ve kurumlar vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı aşağıda yer alan grafiklerde karşılaştırılmıştır.

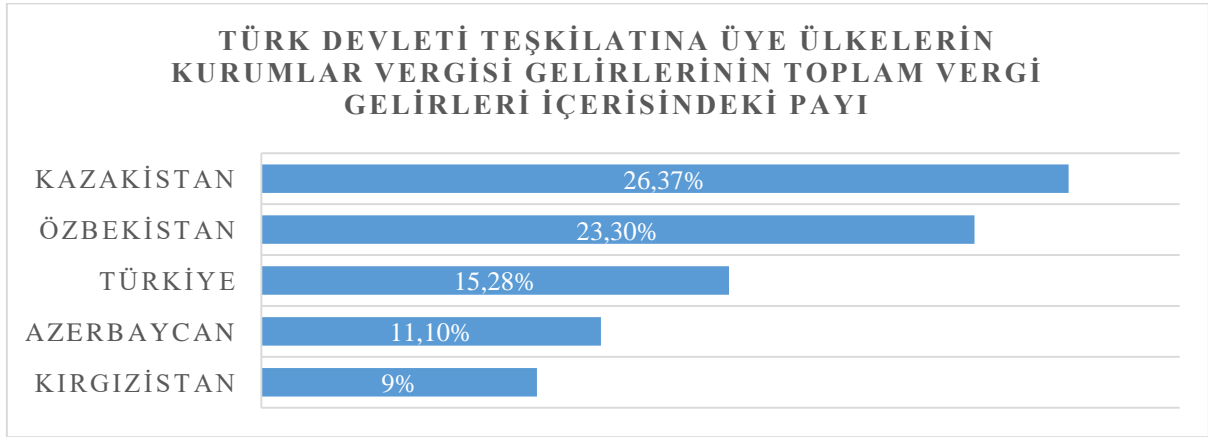
Grafik 11. Türk Devletleri Teşkilatına Üye Ülkelerin 2021 Yılında Uygulamış Oldukları Kurumlar Vergisi Oranları

Kaynak: Grafik çalışma içerisinde yer alan bilgilerden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Teşkilata üye ülkeler açısından 2021 yılı itibariyle uygulanan kurumlar vergisi yukarıdaki grafikteki gibidir. Kurumlar vergisi oranı en yüksek olan ülke Türkiye, en düşük olan ülke ise Kırgızistan'dır. İlgili oranlar ülkelerin uygulamış oldukları vergi politikaları sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Grafik 12. Türk Devletleri Teşkilatına Üye Ülkelerin 2021 Yılında Kurumlar Vergisi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı

Kaynak: Grafik çalışma içerisinde yer alan tablolardan yararlanılarak oluşturulmuştur.

Teşkilata üye ülkeler açısından 2021 yılı itibariyle toplam vergi gelirleri içerisindeki kurumlar vergisinin payı yukarıdaki grafikte gösterilmektedir. Grafikte görüldü üzere, kurumlar vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının en yüksek olduğu üye ülke Kazakistan'dır. Kazakistan'ı sırasıyla Özbekistan, Türkiye ve Azerbaycan takip etmektedir. Payın en düşük olduğu üye ülke ise Kırgızistan'dır.

Azerbaycan ve Kazakistan aynı vergini oranını uygulamakla beraber toplam vergi gelirleri içerisindeki kurumlar vergisi gelirlerinin payı farklıdır. Azerbaycan'da kurumlar vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı %11,1'dir. Kazakistan'da ise bu oran %26,37'dir. Türkiye'de ise en yüksek kurumlar vergisi oranı uygulanması karşın toplam vergi gelirleri içerisindeki kurumlar vergisi oranı %15,28'dir. Bu sebeple Türkiye üye devletler arasında bu açıdan üçüncü sırada yer almaktadır. Kırgızistan kurumlar vergisi oranının en düşük uygulandığı ülkedir ve toplam vergi gelirleri içerisindeki kurumlar vergisi payının da üye ülkeler açısından en düşük seviyedir ve bu durum uygulanan kurumlar vergisi oranıyla paralellik göstermektedir. Bu oranlar ışığında söylenebilir ki, kurumlar vergisi nezdinde ülkeler arasındaki toplam kurumlar vergisi gelirleri arasındaki farkın oluşmasının, vergi oranı gibi tek bir nedene bağlamak doğru olmayacaktır. Bu fark birçok sebebin bir araya gelmesiyle oluşabilmektedir.

Sonuç olarak, Türk Devletleri Teşkilatına üye ülkeler Türk kültürünü ve dilini korumak ve geliştirmek amacıyla bir araya geldiği ortadadır. Bu durum nezdinde kendi aralarında ekonomik iş birlikleri de oluşturmaktadırlar. Fakat her ülkenin sahip olduğu ekonomik ve coğrafi yapı farklı ekonomik sistemler kurmasına neden olmuştur. Bu farklılıklar, kurulan vergi sistemlerinde de etkisini göstermiştir. Ele aldığımız kurumlar vergisi açısından her üye ülkenin vergi yapısındaki farklılıklar ve tahsil edilen kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı göstermektedir ki, ülkelerin aynı kültüre sahip olması vergilendirme açısından önemli olmakla beraber, nihai olarak ülkenin sahip olduğu coğrafi konum, tarihçesi ve ekonomik gelişmişliği daha önemli olmaktadır.

EXTENDED SUMMARY

Established in 2009, the Organization of Turkish States came together to protect and develop the Turkish language. Each of the member states of the Organization speaks the language of their own country. On the other hand, all of the member states are one of the seven Turkish states. Each country has economic and tax policies that it has implemented within its borders. Turkey is the oldest country in the organization in terms of history. The other four countries in the organization declared their independence with the dissolution of the Soviet Union. In this respect, a quarter of a century has passed since the independence of these countries. These four countries have established and implemented their own tax systems during this time. Even though the member countries of the Organization are Turkish states,

their geographical location, natural wealth and history of the country have affected the tax systems. For this reason, when the tax laws of each member country are examined, there are different tax types as well as common taxes applied. Or even if the applied taxes are the same, there are differences in their rates, exemptions and exceptions. This situation shows that although the member countries have come together for the same purpose, various features of the country cause differences in tax systems. Corporate tax is included in the tax systems of each of the five countries that are members of the Organization. In our study, first of all, the corporate tax application on the basis of each member country is explained and then the share of each country's corporate tax revenues in the total tax revenues is presented with tables and graphics. The rates and figures presented in tables and graphs show that the importance of corporate tax in tax systems varies on the basis of each member country. While the share of corporate tax in total tax revenues is higher in some member countries, the share is lower in some countries. The reason for this situation can be shown in the corporate tax rate applied by the member country of the organization, the scope of exemptions and exceptions, and tax awareness. Turkey has been the country that applied the highest corporate tax among the member countries of the organization in 2021. On the other hand, it ranks third in the organization in terms of the share of corporate tax in total tax revenues. While Kazakhstan and Azerbaijan apply the same corporate tax rate, the share of Kazakhstan corporate tax in total tax revenues has the highest rate in the organization. Kyrgyzstan is the country with the lowest corporate tax rate of 10% and the lowest share of corporate tax revenues in total tax revenues. For this reason, it would not be correct to attribute the share of corporate tax revenues in total tax revenues to a single factor. While evaluating the share of corporate tax in total tax revenues, it should be evaluated by taking into account the factors mentioned above. Because, due to the location of the countries and the continuation of activities such as the discovery and processing of the natural wealth of the countries, various rate reductions, exemptions and exceptions may come to the fore. The Covid-19 pandemic, which has recently emerged in the world, has also had a positive and negative effect on the tax revenues of countries. In the light of all this information, it can be said that the share of a tax income in total tax revenues can be affected by many situations over time. For this reason, many aspects should be taken into account while making the evaluation and evaluations should be made on a country basis.

KAYNAKÇA

- Abdieva R., vd. (2011). “Kırgızistan’da Vergi Kültürü ve Belirleyenleri”, *International Conference On Eurasian Economies*, 335-342.
- Açık F. (2017). “Ülke Tanıtımı: Orta Asya’nın İncisi Özbekistan”, *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 95-101.
- Ahern M. (2018). “Worldwide Tax Summaries Corporate Taxes 2018/19”, *PwC*, 1328-1344.
- Çelikkaya A. (2013). “Kazakistan Vergi Sistemine Genel Bir Bakış”, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, Cilt 103, Sayı 205, 43-64.
- Du R. (2011). “Kazakhstan: A Weakening Fiscal Regime under the New Ownership Structure?”, *Foreign Military Studies Office*, 4-18.
- Guluyev F. (2004). *Millet ve Devlet Gelirleri*, Bakü: Nağıl Evi Neşriyatı.
- Hasanov V. (2009). “Azerbaycan Vergi Sistemi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Yüksek Lisans Tezi”, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kanunlar; 21/06/2006 Tarih ve 26205 Sayılı Resmi Gazete’de Yayımlanan 5520 No’lu Kurumlar Vergisi Kanunu.
- Kerimov A. (2014). *Mühasibat Uçotu, Vergiler*, Bakü: Ozan Neşriyatı.
- Raporlar; T.C. Ticaret Bakanlığı. “Kırgızistan Pazar Bilgileri”, *Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü*, Dönem: 2022.
- Raporlar; T.C. Ticaret Bakanlığı. “Özbekistan Pazar Bilgileri”, *Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü*, Dönem: 2022.
- Raporlar; World Bank, (2008), “Republic of Kazakhstan Tax Strategy Paper. Poverty Reduction and Economic Management Unit”, *Europe and Central Asia Region*, Dönem: 2008, Haziran, 2008.
- Şamilli A. (2017). “Azerbaycan Vergi Sistemindeki Sorunlar ve Vergileme İlkeleri Açısından Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 9, 67-79.
- Şenyüz D., vd. (2022). *Türk Vergi Sistemi*, 19.Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi.

Yapıcı F. (2013). “Azerbaycan Vergi Sisteminin Gelecek İnkişaf Yolları”, *Azerbaycanın Vergi Jurnalı*, Sayı 4, 163-182.

Yılmaz B. E., Batı M. (2022). *Türk Vergi Sistemi*, İstanbul: Der Yayıncılık.

Yüce M. (2010). “Kırgız Cumhuriyeti Vergi Sisteminin Genel Yapısı ve Değerlendirilmesi”, *Journal of Social Policy Conferences*, Sayı 49, 911-940.

İNTERNET KAYNAKLARI

Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi, <https://www.stat.gov.az>, (Erişim Tarihi: 16.12.2022).

Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu, <https://e-qanun.az/framework/46948#edn1>, (Erişim Tarihi: 16.12.2022).

Kazakistan Cumhuriyeti Stratejik Planlama ve Reform Ajansı Ulusal İstatistik Bürosu, <https://new.stat.gov.kz/ru/>, (Erişim Tarihi: 01.01.2023).

Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi, <http://www.stat.kg/ru/statistics/finansy/>, (Erişim Tarihi: 04.01.2023).

Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanunu, <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112340?cl=ru-ru>, (Erişim Tarihi: 04.01.2023).

Kocaeli Ticaret Odası, (2019). “Yeni Özbekistan”, <http://koto.org.tr/dokumanlar/00c667ab2aa85396b779f701eab10640.pdf>, (Erişim Tarihi: 25.12.2022).

Özbekistan Cumhuriyeti Açık Bütçe Portalı, <https://openbudget.uz>, (Erişim Tarihi: 25.12.2022).

Özbekistan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı, “Planlanan Vergi Politikası ve Gelir Tahmin Çalışmaları”, <https://www.mf.uz/en/homeActivity/soliq-va-bojxona-siyosati/post-725>, (Erişim Tarihi: 25.12.2022).

Özbekistan Cumhuriyeti Vergi Kanunu, <https://lex.uz/acts/1286689#1286905> (Erişim Tarihi: 25.12.2022).

Özbekistan'ın Ekonomisi, <https://www.mfa.gov.tr/ozbekistan-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa>
(Erişim Tarihi: 14.03.2023).

Tek Dünya Uluslararası Çevrimiçi, “Azerbaycan”,
<https://www.nationsonline.org/oneworld/azerbaijan.htm>, (Erişim Tarihi: 16.12.2022).

Trading Economics, (2022), “Azerbaycan Kurumlar Vergisi Oranı”,
<https://tradingeconomics.com/azerbaijan/corporate-tax-rate>, (Erişim Tarihi:
16.12.2022).

Vikipedi Özgür Ansiklopedi, “Kazakistan”, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kazakistan> (Erişim
Tarihi: 01.01.2023).

Vikipedi Özgür Ansiklopedi, “Kırgızistan”, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kırgızistan>, (Erişim
Tarihi: 04.01.2023).